

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛЕРИЗМІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ІТАЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена студії структурних особливостей велеризмів. Велеризми знайшли своє відображення у працях багатьох відомих дослідників, таких як В. Мідер, А. Дандес, А. Тейлор, М. МакКонні – на матеріалі англійської мови, А. Чірезе, Дж. Туччі, Ч. Спероні, Р. Корсо, А. Д'Алой, М. Паскуцці, Л. Галассі – на матеріалі італійської мови, А. Бикова, М. Пазяк, Ю. Щуріна, Є. Жигаріна – на матеріалі російської та української мов. Оскільки велеризм є явищем цікавим та доволі оригінальним, існує певна закономірність та специфіка його використання в образах мов, а тому виникає необхідність у порівнянні мов різного структурного типу, що і становить актуальність даної статті.

Мета статті – вивчити та дослідити структурні особливості велеризмів англійської, італійської, української та російської мов.

Коротко та досить зрозуміло розкрити сутність терміну «велеризм» вдалося А. Биковій. Вона зауважила, що «велеризми можна охарактеризувати як паремії, які дозволяють носію мови виразити причинно-наслідкову оцінку ситуації через призму складних зв'язків між компонентами велереми (спікер + спіч + ситуація)» [2, с. 281-293].

У своїй праці «Семіотична структура велеризмів» А. Бикова поділяє велеризми на два архетипи:

- 1) власне велеризми;
- 2) квазивелеризми.

Саму структуру авторка статті умовно називає «велеремою» [5, с. 281-293].

Власне велеризми мають повну чотирьохскладову будову – «**спікер + інтродуктор + спіч + ситуація**». Інтродуктор, хоч і присутній у багатьох велеризмах, інколи не виділяється як окремий елемент велереми. Чотирьохскладова структура є найбільш повною та детальною. Це ми можемо прослідкувати з наведеного прикладу: «Собаке собачья смерть, – мурлыкала Кошка, глядя как Питбуль душит Болонку» [2, с. 281-293].

1) «Собаке собачья смерть» – **спіч**, представлений приказкою, яку використовували ще у давнині. Собачою смертю називали смерть без передсмертного покаяння (сповіді), а дурну людину, негідника порівнювали з собакою.

2) «мурлыкала» – **інтродуктор**, представлений дієсловом – мурликати.

3) «Кошка» – **спікер**.

4) «глядя как Питбуль душит Болонку» – обставини дії або **ситуація**.

Квазивелеризми є неповними або частково повними, утворюючи трьох- або двоскладову структуру. Можна також додати, що квазивелеризми постають у різних комбінаціях: 1) спікер + інтродуктор (слово чи слова, що вводять мовлення) + спіч + ситуація; 2) спікер + інтродуктор + спіч, наприклад: Прийшла свиня до коня та й каже: «Ось бо й ярумак!», – а кінь одказав: «І ніженьки коротенькі, і вушеньки-клапоньки, та сама як свиня»; 3) спікер + спіч + ситуація [2, с. 281-293].

Для того, щоб краще розібратися у структурі велереми, спробуємо розглянути кожний її елемент. Перший, про кого буде йти мова, – це автор вислову або **спікер**. Елемент спікера, насамперед, вводить головного героя у висловлювання. На відміну від звичайного прислів'я, мовець виражає свою згоду або незгоду з різними оцінками, спостереженнями, рекомендаціями, які містяться у прислів'ї, і, тим самим, несе повну відповідальність за достовірність висловлювання, за правомірність використання паремії у даній ситуації. Той факт, що у прислів'ї з'являється новий автор, звільняє справжнього мовця від повної відповідальності за сказані слова, залишаючи його у тіні, надаючи йому роль другорядного героя. Справжній мовець – будемо називати його екс-спікером – це людина, яка вперше в історії використала даний вислів, прислів'я, будь-яку крилату фразу, яку після ввели у саму велерему, використовуючи її повторно. Спікер, тим часом, починає на свій розсуд уживати цей вислів, інколи навіть своїми словами повністю змінюючи його зміст, який був закладений екс-спікером. Наприклад, «Да будет свет! – сказал электрик и перерезал провода». У даній ситуації екс-спікером є не електрик, а Бог, тому що саме йому належить фраза, яку спочатку взяли з Біблії: И сказал Бог: «Да будет свет». Тобто наведений приклад тільки підтверджує те, що, уживаючи будь-який вислів, треба спочатку розібратися з його історією, копнути якомога глибше, для того, щоб у майбутньому виникало менше запитань. Аналізуючи далі, можна зазначити, що введення спікера дозволяє посилити або, навпаки, послабити достовірність, реальність висловлювання. Він ніби стверджує, що все, що він каже – це не тільки його власна думка, так думають і інші, надаючи вислову відтінок колективного судження [2, с. 281-293].

Зосереджуючи увагу на другому елементі велереми – **інтродукторі**, – треба зауважити, що ця частина інколи навіть може бути відсутньою, а в іноземних джерелах про неї навіть і не згадують, віддаючи перевагу трьох- або двоскладовій структурі. Це не означає, що зарубіжні автори не мають такого елемента у складі своїх власних велеризмів, просто вони намагаються не зосереджувати таку пильну увагу на цьому, приєднуючи цю частину до самої ситуації або спікера. У нашому випадку про неї забувати не можна, бо вона теж несе у собі спеціальне повідомлення, указуючи на деякі додаткові подробиці і, авжеж, розширюючи зміст самого велеризму. Інтродуктор, пояснюючи простими словами, – це слова, які вводять саму мову-спіч. Інтродуктором можуть бути дієслова, мовленнєвого – *to say, to tell, to answer, to ask, to cry, to yell, to soothe, to reassure, to convince, to persuade, to promise* – або розумового значення: *to think, to dream, to admit, to mean, to figure out, to assume* [2, с. 281-293].

Третя, і не менш значуща частина висловлювання, – **ситуація**. Ситуація розкриває саму причину або умову використання прямої мови, а тому дуже сильно обмежує ситуативні можливості висловлювання. Так, наприклад, якщо спіч виступає у ролі якоїсь відомої цитати, афоризму або прислів'я, то ці вислови можуть спокійно вживатися у мові без опису ситуації, коли й при яких обставинах це відбувалося. Наявність ситуації, у свою чергу, прирівнює вислів-спіч до певної події та часу, всіяко обмежуючи його використання. Тобто, будучи такою ж важливою та невіддільною частиною, як і всі інші, ситуація служить для кращого розуміння тексту, нащо та взагалі для чого використовувалось те чи інше прислів'я. Можна також зазначити, що зміна ситуації породжує інші обставини, створюючи новий велеризм [2, с. 281-293].

Наприклад, 'Every little bit helps,' said the gnat and it pissed in the sea [4, с. 29-37] – Навіть дрібниця допомагає, – сказав комар, подзюривши у море. Як бачимо, цей вислів-спіч можна використати не тільки у даній ситуації.

І, нарешті, останній, четвертий елемент, – вислів або спіч. Пряма мова виражає відношення спікера-мовця до визначеної ситуації. Найчастіше спіч виступає у ролі прислів'я, а тому представлений у своєрідній афористичній формі [2, с. 281-293]. Загальнолюдські істини, які розкриваються у прислів'ї, покликані відобразити усі грані людських стосунків і відносин, щоб потім якісно та влучно використати їх у мові. Темою таких висловів виступає абсолютно все, з чим людина стикається у процесі свого спілкування та розвитку: події, пов'язані з діяльністю людини; різноманітні предмети, явища природи (вогонь, схід сонця, буревій); вчинки, частіше осудливі (брехня, вбивство, лихослів'я, побої, образа, приниження); властивості людини, що тягнуть за собою загрози та інколи навіть небезпечні наслідки (лінь, жадібність, обжерливість, злість, жорстокість, невігластво, скупість, упертість) та ін.

На відміну від А. Бикової, Ю. Щуріна розглядала тільки трьохскладову структуру. Вона відзначала, що у велеризмі «є стійкий вислів, ситуація та автор репліки, що цитується...». Це добре простежується у наступному прикладі: «Сподіваюся, що наше знайомство буде тривалим, – як говорив джентльмен, звертаючись до п'ятифунтового квітку» [3, с. 52-54].

М. МакКонні, на основі власних досліджень та робіт ірландського вченого Б.Г. Альквіста, пропонує власну структуру велеризму.

Він виділяє:

1) “statement/proverb” + “speaker” + “context”

'Much noise and little wool,' said the Devil when he sheared a pig. – «Багато шуму та мало вовни», – промовив Диявол, ріжучи свиню [4, с. 29].

2) “statement/proverb” + “speaker” + “listener”

'Two heads are better than one,' as the cabbage-head said to the lawyer – «Дві голови краще за одну», – відповіла адвокату капуста [4, с. 34].

З наведеного прикладу можна зробити висновок, що стала трьохскладова структура зберігається, а третій елемент може змінюватися у залежності від ситуації та автору велеризму, який на свій розсуд вирішує, що стане частиною даного вислову.

Треба також зазначити, що частіше третій елемент в англійських велеризмах взагалі не використовуються. Це пов'язано з тим, що у деяких ситуаціях він зайвий або сама велерема не потребує додаткового елемента.

Наприклад, у велеризмі 'I see,' said the blind man наявна тільки структура : [statement] + [speaker] і цього цілком достатньо [4, с. 31].

У праці Дж. Туччі 'Inchiesta di antropologia culturale sulla Campania' детально розглядається будова велеризму. Автор указує, що попри доволі заплутану та неоднозначну природу даних висловів, існує можливість дослідити більш-менш сталу структуру подібних висловлювань. Учений умовно ділить ці вислови на дві, а інколи й на три частини, називаючи їх «АВС(абічі)», що становлять перші літери італійського алфавіту [6, с. 238-241].

Перша частина – А(а) складається зі слова «dire (розмовляти)», яка майже завжди має форму минулого часу «disse (сказав)», та персонажу (людини/тварини), якому належить ця фраза. Друга ж частина – В(бі) – це сама цитата, яка, у свою чергу, може бути вигаданою самим героєм у процесі мовлення або становити сталий вираз – прислів'я, приказку, афоризм, узятий з творів усної народної творчості. Третій елемент – С(чі) – ситуація, у якій розгортаються події. Як не дивно, він не завжди присутній в італійському велеризмі, а тому не є необхідним [5, с. 69-97; 6, с. 238-241].

Наприклад, у велеризмі 'Quant'è bella la pulizia, disse il carbonaio' [1, с. 342] – «Як добре, коли чисто», – сказав вугляр – можна з легкістю виділити першу частину – А – disse il carbonaio, та другу – В – Quant'è bella la pulizia. У цьому випадку третя частина відсутня і велеризм, як не дивно, не втрачає своїх властивостей.

З наведених прикладів можна зробити наступні висновки. По-перше, основні константні елементи усіх велеризмів є спіч та спікер. По-друге, опціональними або факультативними частинами у велеризмі виступають

ситуація, інтродуктор, слухач та інші елементи. Треба також зауважити, що багато чого залежить саме від автора велеризму, бо саме він вирішує, яку структуру буде мати майбутній велеризм. По-третє, прагматика велеризмів залишається відносно незмінною. Вони використовуються переважно у побуті та в усному спілкуванні, а тому основою даних висловів виступають: розмовно-побутові діалоги на різноманітні життєві теми; емоційно-забарвленні слова, які виражають різний ступінь прояву людського настрою – від невимушеної радості та гумору до непосильного печалі та смутку, від надмірної невпевненості до крайнього зухвальства, грубості та невихованості. Перспективу ж дослідження даних одиниць ми вбачаємо у подальших студіях структурних особливостей велеризмів на матеріалі інших мов.

Література:

1. Константинова И.Г. Per Il Corso Medio: Proverbi Italiani e Russi: Русские пословицы и поговорки и их итальянские аналоги. СПб.: КАРО, 2004. 368 с.
2. Пермяков Г. Л. Паремнологические исследования: сб. ст. М.: Наука, 1984. С. 274-293.
3. Салтовська Н. Велеризм як жанр української усної народної творчості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. С. 52-54.
4. Almqvist B. The Crab's Walk: Wellerism and Fable. Omagh, Northern Ireland, 2014. P. 29-37.
5. Cirese A. Una parola tira l'altra. Milano: Einaudi, 1997. 181 p.
6. Giovanni T. Dicette Pulicenella. Inchiesta di antropologia culturale sulla Campania. Milano: Silva, 1966. 346 p.

Анотація

С. ШЕПІТЬКО, К. МИРОШНИЧЕНКО. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛЕРИЗМІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ІТАЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ)

Робота присвячена дослідженню структурних особливостей велеризмів у різних етнокультурах. За матеріал обрано різноспоріднені мови: англійська, італійська, українська та російська. Наголос зроблено на ізоморфізмі та аломорфізмі структурної будови велеризмів у порівнюваних мовах.

Ключові слова: паремія, велеризм, велерема, структура, порівняння.

Аннотация

С. ШЕПИТЬКО, Е. МИРОШНИЧЕНКО. СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВЕЛЛЕРИЗМОВ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, ИТАЛЬЯНСКОГО, УКРАИНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ)

Работа посвящена исследованию структурных особенностей веллеризмов в различных этнокультурах на материале языков разноструктурных групп: английского, итальянского, украинского и русского. Акцент сделан на изоморфизме и алломорфизме структуры веллеризмов в сравниваемых языках.

Ключевые слова: паремия, велеризм, велерема, структура, сравнения.

Summary

S. SHEPITKO, K. MIROSHNICHENKO. STRUCTURE OF WELLERISMS: COMPARATIVE ASPECT (ENGLISH, ITALIAN, UKRAINIAN AND RUSSIAN)

The paper deals with the study of main structural features of wellerisms in various linguistic cultures. The data comprises Russian, Ukrainian, English and Italian wellerisms. The emphasis is placed on the isomorphic and allomorphic aspects of wellerisms in the languages compared.

Key words: paroemia, wellerism, wellerema, structure, comparison.